

XAÇ YÜRÜŞLƏRİNİN SƏBƏBLƏRİ VƏ NƏTİCƏLƏRİ*dosent Veysalova Vüsalə Rəqif qızı**Gəncə Dövlət Universiteti**vusala.veysalova@mail.ru*

Xülasə: *Qərbi Avropa dövlətlərinin xristian dini üçün müqəddəs sayılan torpaqları (indiki Fələstin və Suriya ərazilərini) ələ keçirmək naminə XI-XIII əsrlərdə Yaxın Şərq istiqamətində həyata keçirdikləri irimiqyaslı hərbi yürüşlər tarix kitablarında "səlib yürüşləri" adı ilə xatırlanır. Səlib yürüşləri Avropada siniflərin yaxınlaşması istiqamətində atılmış ən mühüm addım oldu. Cəmiyyətin bütün təbəqələrinin qatıldığı bu yürüşlərdə Avropa özünü vahid ideyaya tabe olan bütöv bir qüvvə kimi göstərməyə cəhd edirdi. Səlib yürüşləri xristian-müsəlman qarşıdurması formasında təzahür etsə də, əslində bu iki mədəniyyətin bir-birini daha yaxından tanımasına və sivilizasiyaların dialoquna şərait yaratmış oldu.*

Açar sözlər: Xaç yürüşləri, Xristian, Müsəlman, Avropa, Asiya, müqəddəs torpaqlar.

Ключевые слова: Крестовые походы, христиане, мусульмане, Европа, Азия, священные земли.

Key words: Crusades, Christian, Muslim, Europe, Asia , sacred lands.

Qərbi Avropa dövlətlərinin xristian dini üçün müqəddəs sayılan torpaqları (indiki Fələstin və Suriya ərazilərini) ələ keçirmək naminə XI-XIII əsrlərdə Yaxın Şərq istiqamətində həyata keçirdikləri irimiqyaslı hərbi yürüşlər tarix kitablarında "səlib yürüşləri" adı ilə xatırlanır. "Səlib" ərəb dilindən tərcümədə "xaç" deməkdir. Bu yürüşün iştirakçıları fərqlənmə rəmzi kimi öz geyimlərinə qırmızı parçadan kəsilmiş xaç simvolu tikirdilər. əsgərlər xaç işarəsini gedərkən paltarlarının önündə, qayıdanda isə arxalarında daşıyırdılar. (1, 4) Buna görə də bu hərbi əməliyyatları "xaç yürüşləri", onların iştirakçılarını isə "xaçlılar" və ya "səlibçilər" adlandırırlar. Tarixdə səkkiz iri səlib yürüşü olmuşdur.

Səlib yürüşləri müsəlmanların təbəçiliyində olan torpaqları, xüsusilə, Həzrət İsa Məsihin məzarı yerləşən Yerusəlim (Qüds) şəhərini "kafir"lərdən xilas etmək pərdəsi altında həyata keçirilirdi. Əslində isə, bu hərbi yürüşləri törədən səbəbləri o zamankı siyasi-iqtisadi, sosial-mədəni şəraitdə axtarmaq lazımdır.

Xaç yürüşlərinə qarşı ən çox Səlcuqlu Dövləti və Əyyubilər Dövləti mübarizə apardı. Bundan başqa Anadolu bəylikləri də mübarizədə iştirak edirdilər. Xaç yürüşlərinin, iqtisadi, dini və siyasi səbəbləri var idi.

1. İQTİSADİ SƏBƏBLƏR

- Kasıb Avropanın Şərq sərvətlərinə çatmaq istəyi
- Əhəmiyyətli ticarət yollarına (xüsusilə Ədviyyat Yolu) nəzarət türklərin əlində olduğuna görə bu yola sahib olmaq cəhdləri
- Bəzi Feodalların daha çox torpaq və sərvət əldə edərək daha da güclənmək cəhdləri

2. DİNİ SƏBƏBLƏR

- Müsəlmanlardan xristianların müqəddəs torpaqları olan Qüds və ətraf ərazilərini öz əllərinə almaq istəyi
- Papa və katolik kilsəsinin xaç yürüşü iştirakçılarının guya cənnətlə müjdələnməsi xəbərləri
- Katolik Papanın pravoslav kilsəsinə nəzarəti ələ keçirmək və daha da zənginləşmək hərisi

3. SİYASİ SƏBƏBLƏR

- Türklərə qarşı çətin vəziyyətdə olan Bizansın Avropadan kömək istəməsi
- Türklər Anadolu, Suriya, Fələstin və Misiri ələ keçirmək və daha da zənginləşmək hərisi

Belə bir şəraitdə 1095-ci ildə Fransanın Klermon şəhərində papa II Urban mömin xristianlara İsanın qəbrini "kafir"lərdən xilas etmək çağırışı ilə müraciət etdi. Orduya yazılan hər kəsin günahlarının bağışlanacağı vəd edilirdi. Həmçinin, papa Müqəddəs Torpağı xilas etmək uğrunda səfərə çıxacaq kəndlilərin bütün borclarının silinəcəyini də vəd vermişdi. Əsasən, sırayı xalq nümayəndələrinin qatıldığı 20 min nəfərlik ilk səlibçi ordusu 1096-cı ildə İznik şəhəri yaxınlığında (Türkiyə) səlcuqlar tərəfindən darmadağın edildi.

1096-cı ildə əsasən yüksək zümrəli fransız zadəganlarının başçılıq etdikləri 300 min nəfərlik mükəmməl silahlanmış xaçlı ordusu səlcuqları məğlub edib, Nikeya, Edessa, Antioxiya şəhərlərini ələ keçirdilər. İşğal edilmiş torpaqlarda Edessa qraflığı və Antioxiya knyazlığı yaradıldı. Hər bir şəhər ələ keçirildikdən sonra buraya kimin hökmdarlıq edəcəyi barədə zadəganların arasında mübahisələr qızışırdı. 1099-cu il iyulun 15-də səlibçilər Qüdsü ələ keçirib, şəhərdə dəhşətli qırğın törətdilər. Bundan sonra məntəqədə daha iki səlibçi dövləti - Yerusəlim krallığı və Tripoli qraflığı yarandı. Avropadan gələn yeni-yeni silahlı qüvvələr və ziyarətçilər ordusu səlibçilərin mövqeyini daha da gücləndirirdi. Bununla belə, qısa müddətdən sonra səlibçi dövlətləri ciddi təhlükələrlə üz-üzə qaldılar. Yunanıstan və Bizans kiçik miqyaslı yürüşlərlə Aralıq dənizi sahilindəki torpaq parçalarını səlibçilərdən almağa başladı. Güclənmiş müsəlman əmirləri tədriqən birləşir və xristian cəngavərlərə sarsıdıcı zərbələr endirirdilər.(2, 15)

Birinci səlib yürüşündə ermənilər də səlibçilərin tərəfində çıxış edirdilər. Tarixdən məlumdur ki, Antioxiya şəhəri məhz erməni millətindən olan bir şəhər sakininin xəyanəti nəticəsində xristianlara təslim edilmişdi. Həmçinin, müsəlmanlara əsir düşmüş Antioxiya knyazı Boemundun azad edilməsi üçün külli miqdarda canbahası ödəyən də ermənilər olmuşlar. XII əsrin 70-ci illərində səlibçilər əfsanəvi Səlahəddin Əyyubinin timsalında özlərinə layiqli rəqib qazandılar. Yerusəlimin xristian kralı Səlahəddinlə açıq döyüşə girməkdən çəkinirdi. Lakin kralın vəfatından sonra hakimiyyəti ələ keçirmiş fransız zadəganları amansızlıqla müsəlman karvanlarını qarət etməyə və dinc əhalini qırmağa başladılar. 1187-ci ildə Səlahəddin Əyyubi Hittin savaşında səlibçilərin ordusunu darmadağın etdi, Tiveriada, Akra, Beyrut, Qeysəriyyə, Əsqəlan şəhərlərini geri aldı. Müqəddəs Qüds şəhəri müsəlmanlara qaytarıldı.(3, 5)

1071-ci ildə Səlcuqlu Dövləti ilə Malazgirt döyüşündə Şərq Xristianlığının nümayəndəsi olan Bizans İmperiyası (395-1453) məğlub olduqda Anadolunun qapıları türklərin üzünə açıldı. Səlcuqlu basqınları bir neçə il ərzində Egey, Aralıq dənizi və Mərmərə sahillərinə çataraq Bizansın paytaxtı İstanbulu sıxışdırmağa başladılar. 1075-ci ildə Türk Konya Səlcuqlu Dövlətinin qurulması və İznikin paytaxt olması Avropanın ən böyük xristian dövləti olan Bizansı kökündən sarsıtmağa başladı. Bu vəziyyət avropalıları narahat edirdi. çünki Bizansın süqutu türklərin Avropaya hakim olmasına səbəb olacaqdı. Bunun qarşısı alınmalı, türklərin qarşısı alınmalı idi. Əslində, Anadolu da daxil olmaqla, bütün Yaxın Şərqdən qovulmalı idilər. İkinci əsas səbəb iqtisadi idi. Avropa 11-ci əsrdə çox yoxsulluq içində idi. Hətta padşahların sarayları da daş yığınları idi. Qızıl, gümüş və qiymətli metalların çoxu türklərin və şərq tayfalarının əlində idi. Avropa hətta ən primitiv materiallar üçün şərqdən asılı idi. Kənd təsərrüfatı çox primitiv üsullarla aparılırdı. Suvarma sistemi yox idi. Fransa, Almaniya və Venesiya kimi böyük Avropa dövlətlərinin illik gəliri ən təvazökar türk ağalarının gəlirindən az idi. Camaat özlərindən əvvəl gələnlərin talan və talanından bezmiş, bir zadəgan və ya quldur tərəfindən öldürüləcəkləri günü gözləyirdi.

Bu vaxt Böyük Səlcuqlu Sultanı Məlikşah vəfat etdi və daxili qarışıqlıq yarandı. Şiə-Fatimi dövləti səlcuqların amansız düşməni və xristianların müttəfiqi idi. Bütün bunlar Papa II Urbanı xristianları birləşdirməyə və müsəlmanlara hücum etməyə sövq etdi. Beləliklə, bu keşiş Qüds şəhərini türklərdən almaq üçün fəaliyyətə başladı. Yalnız Pierre L'Ermite adlı kasıb bir fransız rahib onun ətrafına 50.000 fransız toplamışdı. Almaniya gələndə onlara

daha 50.000 alman avara qoşuldu. Macarıstan və Balkanlarda daha da artan bu qarətçilər ordusu 1096-1270-ci illər arasında təşkil edilən səkkiz Səlib yürüşünün ilk ordusu oldu.(4,8)

Birinci Səlib yürüşü (1096-1099): Keşiş Pierre L'Ermite və cəngavər Poor Gautier'in rəhbərliyi ilə İstanbulla gələn bu camaat Bizans imperatoru tərəfindən dərhal Anadoluya köçürüldü. onlar şərqin sərvətlərini qarət edib dağıdaraq yerli əhalini təqib edirdilər. Anadolu Səlcuqlu sultanı, ilk qılınc olan Arslan bu ilk səlibçi qüvvələrini İznik qarşısında dayandıraraq qılıncdan keçirdi. Onlardan sonra Lotaringiya hersoqu Gedefroi Bulyonun komandanlığı ilə səlibçi ordusu yola düşdü və bu orduda çoxlu məşhur cəngavərlər, zadəgan qraflar və hersoqlar vardı. Avropanın bütün imkanlarından istifadə etməklə hazırlanan bu ordu 600 min nəfərdən ibarət idi. Almaniyanın Reyn sahillərində 10.000 yəhudini qətlə yetirən bu xaçlı ordusu İstanbulla doğru irəliləyərkən, ölkəsində yağma və qırğın olacağından narahat olan Bizans imperatoru Aleksios Komnenos onlarla razılaşdı. Səlibçilər Anadoluda tutduqları yerləri ərzaq ehtiyaclarını qarşılamaq müqabilində Bizansa verəcəkdilər. Müqavilədən sonra Anadoluya hərəkət edən səlibçilər 1097-ci ilin mayında Türkiyənin Səlcuqlularının paytaxtı İzniki mühasirəyə aldılar.(5,12)

Qanlı toqquşmalar hər iki tərəfdən böyük itkilərə səbəb olub. Əvvəlcə altı yüz minlik səlib ordusuna qarşı verdiyi itkilərə dözməyən Kılıç Arslan geri çəkildi. İznik Bizansın əlinə keçdi. Sultan Birinci Arslan (1092-1107) Əskişəhərdən Anadoluya daxil olan xaçlı ordusuna qarşı yığılma müharibələrinə başladı. Anadolunun ən strateji bölgələrində səlibçiləri ələ keçirərək, qəfil basqınlarla bir çoxunu qıraraq məhv etmə hərəkətlərinə başladı.

Səlibçilərlə yanaşı, Bizans imperatoru da vəziyyətdən istifadə edərək qərb bölgələrində türk səlcuqlarının torpaqlarını işğal etdi. Ermənilər isə türklərin xaçlılarla rəftarından istifadə edərək Toros dağlarında bir müddət ağalıq etdilər. Altı yüz minlik bir qüvvə ilə Anadoluya gedən xaçlılar türklərin dağıdıcı hərəkəti nəticəsində Antakya qalası önünə gəldikdə 100 minə qədər azalmışdı. 1097-ci ilin oktyabrında Antakyanı mühasirəyə alan səlibçilər 9 ay sonra 1098-ci ilin iyununda qala içərisində xristianlardan birinin xəyanəti nəticəsində şəhərə girə bildilər. Mosul Atabəyi Kürboğa bəyin komandanlığında müsəlman-türk ordusu Antakyanı səlibçilərdən geri almağa cəhd etdi. Lakin şəhər alınmaq üzrə olanda onların arasında çıxan fitnə uğursuzluğa səbəb oldu. Səlibçilər huruç hərəkəti ilə bu müsəlman ordusunu dağıtdılar.(6,23)

Antakyanı alan xaçlılar qırx minə düşən qüvvələri ilə Qüdsə doğru hərəkət etdilər. Şiə-Fatimilərin əlində olan şəhər qısa zamanda səlibçilərin əlinə keçdi. Müsəlmanların, yəhudilərin və xristianların yaşadığı və hər üç dinin mənsublarının xeyir-dua aldığı Qüds səlibçilərin əlinə keçəndə böyük bir qırğına məruz qaldı. Onlar məbədlərə sığınan qadın və uşaq da daxil olmaqla yetmiş min müsəlman və yəhudini vəhşicəsinə qılıncdan keçirdilər. Şəhərin küçələri qan və meyitlərlə keçilməz idi.(9,13)

Birinci Səlib yürüşü nəticəsində Qüdsdə Katolik Latin Krallığı; Antakya və Urfada xaçlı dövlətləri quruldu. Xristianlar bu münasibətlə Yaxın Şərqi tanıdılar və Şərqi Aralıq dənizi sahillərində məskunlaşdılar. Müsəlmanların Məkkə və Mədinədən sonra ən mübarək şəhəri olan Qüdsün şiə-Fatimilər tərəfindən səlibçilərə təslim edilməsi böyük kədəre səbəb olub. Müsəlmanlar dərhal xaçlıları Yaxın Şərqdən qovmağa cəhd etdilər. 1144-cü ildə Mosul Atabəyi İmadəddin Zəngi Urfanı geri aldı. Bu vəziyyət İkinci Səlib yürüşünə səbəb oldu.

İkinci Səlib yürüşü (1147-1149): Urfa müsəlmanlar tərəfindən geri alındıqdan sonra Papa Yevgeniusun təşviqi və keşiş Saint Bernardın təbliğatı nəticəsində İkinci Səlib yürüşü başladı. Ekspedisiyanın komandanlığı yeddinci Lui və Almaniya imperatoru III Konrad idi. Alman imperatorunun komandanlığı ilə 75.000 nəfərlik ilk karvan Konya düzünə gəldi. Bu ordu Türkiyə Səlcuqlu Sultanı I Məsud tərəfindən darmadağın edildi. Alman imperatoru canını qurtararaq beş min nəfərlə İznikə sığındı. Fransa kralı Yeddinci Lüdovik 150.000 nəfərlə yola düşdü. Alman imperatorunun İznikdə qalan qalıq qüvvələri ilə birləşdi. Bu izdihamlı orduya qarşı vuruşmağı özünə uyğun görməyən Sultan Məsud xaçlıları Buğa

aşırımına çəkdi. Burada böyük itkilər verən səlibçilərin qalıqları Antakyaya sığınıb. Dəməşqi mühasirəyə alsalar da, türklərə məğlub oldular. Üçüncü Səlib yürüşü (1189-1192): Səlahəddin Əyyubid Şiə-Fatimi dövlətini ləğv edib Əyyubilər dövlətini qurduqdan sonra səlibçilərə qarşı hərəkətə keçdi. 1097-ci ildən səlibçilərin əlində olan Qüdsü 1187-ci ildə Hattin Qələbəsi ilə sonrakı ildə geri aldı. Bir neçə sahil şəhəri istisna olmaqla, Xristianların Yaxın Şərqdən qovulması avropalıları narahat edirdi. Papa III Klementin təşviqi ilə Fransa və İngiltərə kralları və Alman imperatoru Üçüncü Səlib yürüşünə qatıldılar. Sonu darmadağın olsa da, Avropanın ən məşhur padşahlarının, imperatorlarının və sərkərdələrinin iştirak etdiyi bu dəfə məşhurdur.

Almaniya imperatoru Fridrix Barbarossa quru yolu ilə yola düşdü, Fransa kralı Filip Oqst və İngiltərə kralı Aslanürəkli Riçard dəniz yolu ilə yola düşdü. Türkiyə Səlcuqlu Sultanı Kılıç Arslan öz elçiləri ilə birlikdə Almaniya imperatoruna Anadoluya girməməyi təklif etsə də, bunu qəbul etmədi. Türklərə qulaq asmayan imperator Fridrix Barbarossa ordusunun çox hissəsini Səlcuqlu əsgərlərinin əlində itirdi. Sonda o, Aralıq dənizinə çatmamış çayda boğularaq ölüb. Başsız qalan və ağır itkilər verən səlibçilər xaraba bir vəziyyətdə Fələstinə çatdılar. İngiltərə kralı dəniz yolu ilə Kiprə çatdı və Bizans valisini adadan qovdu və Latın Krallığını qurdu; Kiprdən Akkaya keçən Aslanürəkli Riçard və dəniz yolu ilə Akkaya çatan Fransa kralı uzun mühasirədən sonra qalanı ələ keçirdilər. Qüdsü geri almaq üçün döyüşsələr də, uğur qazana bilmədilər. Fransa və İngiltərə kralları acı təcrübələr və ağır itkilər nəticəsində Qüdsü ala bilməyəcəklərini anlayınca öz ölkələrinə qayıtdılar.

Dördüncü Səlib yürüşü (1204): Papa III İnnokentinin çağırışı və Foutges de Neville-in təbliğatı nəticəsində Bonifacionun təşkil etdiyi bu səlib yürüşünə Almaniya İmperatoru Altıncı Heinrix də qatıldı. Papanın etirazına baxmayaraq səlibçilər Venesiya gəmiləri ilə İstanbulun qarşısına gəldilər. 1204-cü ildə İstanbulu pravoslav Bizanslılardan aldılar. Şəhərin zənginliyi katolik xristianları heyretə gətirdi. İstanbulu qarət etdilər, dağıtdılar. Onlar öz dindəşlərinə qarşı hər cür zülm və hər cür şər işləyiblər. Bizans imperatoru taxtını İstanbuldan İznikə köçürdü. Bu, Bizans tarixində ilk dəfə idi. Nəhayət, İstanbulda 1261-ci ilə qədər davam edən "Latın İmperiyası" quruldu. Bu dövrün sonunda Venesiya və Genuya dövlətləri Yaxın Şərqdə böyük nüfuz və torpaqlar əldə edərək çiçəkləndilər. Səlibçilər İstanbulun pravoslav xristianlarını, onların dindarlarını təqib edir və təqib edirdilər. İstanbulun sənət əsərləri varlanmaq hərisliyi ilə məhv edildi, evlər talan edildi, minlərlə istanbullu zorlandı, qarət edildi və şəhər tarixində misli görünməmiş işgəncələrə məruz qaldı. Dördüncü Səlib yürüşündən müsəlmanlar deyil, pravoslav xristianlar əziyyət çəkdi.(5,11)

Beşinci Səlib yürüşü (1217-1221): Papa III Honoriun təşviqi ilə Macarıstan Kralı İkinci Andrias 1217-ci ildə Şimali Avropadan gələn xaçlılarla birlikdə Akkaya gəldi. Kral Andrias müsəlmanlara qarşı dura bilməyəndə geri qayıtdı. Geridə qalanlar Damiettaya hücum edərək şəhəri ələ keçirdilər. Sonradan Qahirəyə üz tutsalar da, Əyyubilər tərəfindən məğlub oldular və dağıldılar.(6,2)

Altıncı Səlib yürüşü (1228-1229): Alman İmperatoru III Frederik tərəfindən Papa Doqquzuncu Qriqorinin təşviqi ilə təşkil edilmişdir. Alman imperatoru Yerusəlimə gəldi. Əyyubi Sultanı Məlik Kamilin xarici təzyiqlərə məruz qaldığı bir vaxtda səlibçilərin Qüdsə gəlişi müqavilə zəmininin yaranmasına səbəb oldu. Müqavilə ilə Qüds səlibçilərin əlinə keçdi. Lakin onların türklərə məğlub olması nəticəsində şəhər yenidən Əyyubilərin əlinə keçdi.

Yeddinci Səlib yürüşü (1248-1254): Qüdsün müsəlmanlar tərəfindən alınmasından sonra Fransa kralı Sent-Lui tərəfindən təşkil edilmişdir. Misirdə yeni qurulan məmlüklər 1250-ci ildə Mansur döyüşündə xaçlıları məğlub edərək Fransa kralını əsir götürdülər. Xaçlılar dağıldılar. st. Lui Dimyati müsəlmanlara verib ölkəsinə qayıtdı.

Səkkizinci Səlib yürüşü (1268-1270): Müsəlmanlar tərəfindən Antakyanın fəthi və Yeddinci Səlib yürüşünün qisasını almaq üçün Fransa Kralı St. Louis tərəfindən təşkil edilmişdir. Bu ekspedisiyanın hədəfi Qüds deyil, Aralıq dənizi sahilindəki müsəlman

dənizçilər idi. st. Lui Tunisə getsə də, epidemiyadan öldü. Fransa ordusu geri döndü. Bu dəfə uğursuz oldu.

1096-1270-ci illər arasında müsəlmanlara qarşı səlib yürüşləri nəticəsində bir sıra Latın dövlətləri quruldu. Bunlar Yerusəlim Krallığı, Kipr Krallığı, Tripoli əyaləti, Antakya Knyazlığı, Urfa əyaləti, İstanbul Latın İmperiyası, Peloponnes, Afina hersoqluğu, Kefaloniya əyaləti, Naxos hersoqluğu idi. Bu Latın dövlətləri türklər tərəfindən dağıldı və xaçlılardan əsər-əlamət qalmadı. Lakin səlib yürüşləri 1270-ci ildə bitmədi. Xristianlar həmişə müsəlmanlara qarşı hərbi güc birləşməsinin tərəfindədirlər; siyasi, mədəni və iqtisadi sahələrdə ön birlikdə idilər.

Əsrlər boyu davam edən səlib yürüşləri nəticəsində çoxlu qan tökülmüş, milyonlarla insan həlak olmuşdur. Bir çox ölkələr dağıldı. Bir çox dini, siyasi, sosial, mədəni və iqtisadi hadisələrə səbəb oldu. Avropada onları müsəlmanlara qarşı müharibəyə qoşulmağa təşviq etmək üçün bir çox xristian təriqətləri yaradıldı. Avropalıların dindarlara, avantüristlərə, işsizlərə və zəiflərinə ayrı-ayrılıqda vədlər verərək ekspedisiyalarda iştirak etmək üçün aparılan təbliğat nəticəsində papalığın və kilsələrin nüfuzu sarsıldı. bunlar müsəlmanların qarşısında.

Bu səfərlərin sonunda xristianlar müsəlmanları yaxından tanıdılar. Döyüş meydanlarında şir kimi şücaətlə döyüşən müsəlmanların əslində çox mərhəmətli, xeyirxah və qonaqpərvər olduqlarını yaxından gördülər. Müsəlmanların kahinlərin dediyi kimi olmaması Avropa xristianlarının əvvəlki düşüncələrini dəyişdi.

Bu ekspedisiyaların xərclərini ödəmək üçün Papalıq xristianların mənəvi işləri üçün vergi toplamaq adətini tətbiq etdi. Öz məhəlləsinin kilsəsinə vergi ödəməyənlər xristianlıqdan xaric edilirdilər. Missionerlər fəaliyyətlərini artıraraq Asiya və Afrikada xristianlığı yaymağa çalışırdılar.

Səlib yürüşləri nəticəsində müsəlmanlar, bizanslılar və yəhudilər çox əziyyət çəkdi. İslam ölkələri və dövlətləri xarabalığa çevrildi. Yüz minlərlə müsəlman; Anadoluda, Misirdə, Suriyada və xüsusilə Qüdsdə qılıncdan keçirildi, yaşayış məntəqələri talan edilərək yandırıldı. Hətta qadınlar və uşaqlar da vəhşicəsinə qətlə yetirilib. Səlibçilərin qılıncından təkcə müsəlmanların deyil, yəhudilərin, xüsusən də pravoslav Bizansın da payı var idi. İstanbulun zənginliyinə heyran olan latın katolikləri varlanmaq arzusu ilə şəhərin sənət əsərlərini talayıblar. Onlar pravoslavlara hücum edərək onların malına, canına və ıffətinə xələl gətirirdilər. İstanbullular şəhəri tərk etməli oldular. Səlibçilərin zülmü o qədər artdı ki, əsrlər boyu İstanbulda olan Bizans İmperatorluğu taxtı şəhərdən çıxarılaraq Türk Səlcuqlu Dövlətinin paytaxtı İznikə köçürüldü. Bizanslılar 1261-ci ildə İstanbulu xaçlılardan geri aldılar.

Səlib yürüşləri nəticəsində İslam sivilizasiyasını tanıyan Avropada elm və texnologiyada irəliləyişlər baş vermiş, mərkəzi hakimiyyətin güclənməsi ilə yanaşı, müsəlmanlara qarşı əsrlər boyu davam edəcək hərbi, siyasi, iqtisadi və mədəni siyasətlər müəyyənləşdirilmişdir. və tədricən tətbiq olunur.

Axıncı səlib yürüşündən sonrakı iki əsr ərzində Roma papaları, krallar və ayrı-ayrı xristian rahibləri səlib yürüşü ideyasını dirçəltmək təşəbbüsü ilə çıxış etsələr də, artıq bunun heç bir faydası olmadı. Səlib yürüşləri Avropanın siyasi-ictimai, elmi-mədəni inkişafında mühüm rol oynadı. Səlib yürüşlərinə irili-xırdalı minlərlə zadəgan cəlb edildi, onların böyük bir hissəsi döyüşlərdə öldürüldü, ya da Müqəddəs Torpaqda məskən saldı. Avropa dövlətlərində mərkəzləşmiş hakimiyyətlə rəqabət iqtidarında olan qüvvələrin azalması nəticəsində kral hakimiyyəti gücləndi. Səlib yürüşləri Avropada siniflərin yaxınlaşması istiqamətində atılmış ən mühüm addım oldu. Cəmiyyətin bütün təbəqələrinin qatıldığı bu yürüşlərdə Avropa özünü vahid ideyaya tabe olan bütöv bir qüvvə kimi göstərməyə cəhd edirdi. Səlib yürüşləri xristian-müsəlman qarşıdurması formasında təzahür etsə də, əslində bu

iki mədəniyyətin bir-birini daha yaxından tanımasına və sivilizasiyaların dialoquna şərait yaratmış oldu.

Ədəbiyyat

1. Maalouf, A. (1983). Arapların gözündən Haçlı seferləri. Yapıkredi yayınları
2. Runciman, S. (1987). A History of Crusades. Cambridge University Press.
3. Richards, S. D. (2002). Baha al-Din Ibn Shaddad-The Rare and Excellent History of Saladin. Farnham. UK: Ashgate Press.
4. Roberts, M. J. (2019). The new penguin History of the World. Inkilap Kitabevi.
5. Bennet, S. (2021). Elite Participation in the Third Crusade. Boydell Press.
6. <http://ixlas.az/>
7. dergipark.org.tr
8. <https://www.researchgate.net/>
9. <https://www.sosyalbilgiler.org/>

ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ КРЕСТОВЫХ ПОХОДОВ

Доцент Вейсалова Вусала Рагиф кызы
Резюме

В учебниках истории упоминаются широкомасштабные военные походы западноевропейских государств в направлении Ближнего Востока в XI-XIII вв. с целью захвата земель, считавшихся святыми для христианской религии (нынешние Палестина и Сирия), как «крестовые походы». Крестовые походы явились важнейшим шагом к сближению классов в Европе. В этих маршах, в которых участвовали все классы общества, Европа пыталась показать себя единой силой, следующей единой идее. Хотя крестовые походы предстали в форме христианско-мусульманского конфликта, на деле они создали условия для более близкого знакомства этих двух культур друг с другом и для диалога цивилизаций.

CAUSES AND CONSEQUENCES OF CRUSADES

Docent Veysalova Vusala Raqif
Summary

The large-scale military campaigns carried out by Western European states in the direction of the Middle East in the 11th-13th centuries in order to capture the lands considered holy for the Christian religion (present-day-Palestine and Syria) are mentioned in history books as "crusades". The Crusades were the most crucial steps towards the rapprochement of classes in Europe. In these marches, which were attended by all classes of society, Europe tried to indicate itself as a whole force following a single idea. However, the crusades appeared in the form of Christian-Muslim conflict, in fact it created conditions for these two cultures to get to know each other more closely and for the dialogue of civilizations.

Rəyçi: t.ü.f.d. Saidə İsmayilzadə

Ümumi tarix kafedrasının 28 fevral 2023-cü il tarixli iclasın 08 sayılı protokolu

Daxil olduğu tarix 02 mart 2023-cü il